

СПОНУКАЛЬНИЙ ЕМОЦІЙНО-ЗАБАРВЛЕНИЙ ДИСКУРС

Гнезділова Я. В.

Київський національний лінгвістичний університет

Стаття присвячена типології емоційного дискурсу. Особлива увага приділяється спонукальним – блокувальним і з'ясувальним – типам зазначеного дискурсу, які розглядаються з урахуванням їх загальної характеристики, а саме визначення, опису типових ситуацій, інтенцій мовців та мовленнєвої поведінки комунікантів. Підкреслюється спонтанність емоційної мовленнєвої поведінки як відмінної риси емоційного дискурсу.

Ключові слова: інтенція мовця, пряме / непряме спонукування, аргументація.

Стаття посвящена типології емоціонального дискурсу. Особое внимание уделено побудительным – блокирующему и выяснительному – типам указанного дискурсу, которые рассматриваются с учетом общей характеристики, а именно определения, описания типовых ситуаций, интенций говорящих и речевого поведения коммуникантов. Подчеркивается спонтанность эмоционального речевого поведения как отличительной черты эмоционального дискурсу.

Ключевые слова: интенция говорящего, прямое / не прямое побуждение, аргументация.

This research focuses on the typology of the emotional discourse. A special attention is drawn to the stimulating – blockading and clarifying – types of the mentioned discourse which are studied with regard for their general characteristics, notably the definition, the description of the typical situations, speakers' intentions and the speech behaviour of the communicants. The spontaneity of the emotional speech behaviour as the main differential feature of the emotional discourse is underlined.

Key words: speaker's intention, direct / indirect inducement, argumentation.

Емоційно-забарвлений дискурс, як спонтанний (емоційний), так і попередньо спланований (емотивний), виходячи із загальних характеристик, а саме: визначення, опису типових ситуацій, інтенцій мовців та мовленнєвої поведінки комунікантів, може виражати спонукування, що у свою чергу має свої особливості залежно від ступеня спланованості дискурсу. Так, мовець спонукає до зміни в мовленнєвій поведінці співрозмовника як у спонукальному емоційному дискурсі, представленому блокувальним і з'ясувальним типами, так і в спонукальному емотивному дискурсі [2, с. 58]. Відрізняються вони тим, що спонукування в емоційному блокувальному дискурсі виражається через протидію, в емоційному з'ясувальному – через випитування, вимагання чи стимулювання адресата надати необхідну мовцеві інформацію. Емотивний спонукальний дискурс виражає заохочення. Проілюструємо сказане на прикладах.

Так, блокувальний емоційний дискурс представлений розпорядженням:

Already they had a quarter length on the others and the lead grew rapidly, was over a length before the mile mark.

“Bring it down! Down, you madmen!” Kip yelled. Some thing in their eyes dismayed him. They were trying too hard, almost as though they were trying to escape something. ... He felt older than they ... but kept shouting at them until they dropped their beat. [...]

“Leary – you're shooting your slide!” Kip yelled. Under tin excitement, he could marvel at the power they were getting in spite of their form, worse than usual. [...] “We're not getting much run,” he thought. “That's where the bad form counts.”

“Get together!” he barked. There was blood on the lips of Lisbon and Guttman. “They're trying too hard,” he thought. “If I yell too much they'll blow up.”

The beat was up again, he realized, and wondered vaguely whether he was taking the stroke from Kowalik or Kowalik from him. [...]

"Down, down, you lugs!" he yelled. His voice had risen higher than usual. They eyed him fearfully. They still led, but in dropping the beat they lost ground and Navy's bow was almost even with them, and Syracuse and California less than a length behind.

Kip knew that this crew was in no mood for subtleties, whether of thought or action. He saw the bridge ahead and that decided him. "All right," he called. "Bring it up." He felt the thrill of their tremendous power move through the frail boat and he saw, with pride, the lead begin to grow again. They liked that, he saw, letting them go all out.

"Give it to them!" he called. "Give it to them! Break their damned hearts!" (10, 52–53).

Спонування цього дискурсу є нібито протилежно спрямованим. З одного боку, пряме спонування передається безпосередньо через імперативні речення і виражає наказ та / чи розпорядження. З іншого – непряме спонування, яке спрямоване на стримування (блокування) адресата(-ів) від небажаних для адресанта дій. При чому пряме спонування підпорядковується непрямому. Це підтверджується думками мовця, розкриваючи весь процес продумування кожного сказаного слова.

З'ясувальний емоційний дискурс представлений випитуванням:

And then it got worse. I was so wrapped up in my own thoughts, trying to play it out, that I didn't quite grasp the significance of what I was seeing in the crescent driveway as we pulled up to the Mansion. There was Susan. She was walking with someone. She had her arm around a woman, a large woman. [...] We pulled up and Susan looked up, her eyes red. The other woman kept moving forward, looking down. [...] She looked up at me as I got out of the car, rivulets down her cheeks – Amalee McCollister. I just went numb, staring at her. They moved on past us, and Susan glanced back at me – furious.

"What the fuck was that?" Richard said.

"Nothing," I said.

"Henri, I know nothing. That wasn't nothing. Who was that lady – I've seen her. Henri" – he grabbed me by the shoulders – "what the fuck is going on here?"

"Nothing, Richard. Nothing. You've gotta trust me on this. Please."

Richard eyed me. His natural opacity had evaporated. He was right on me. "Fuck this shit," he said, and walked on inside. "This cam paign is just one long fucking blind date" (5, 233).

Спонування цього типу дискурсу полягає у випитуванні, тобто метою мовця є вмовити, чи, навіть, змусити співрозмовника розповісти про те, що його цікавить. У наведеному прикладі мовця спіткала невдача.

Емотивний спонукальний дискурс представлений фрагментом із застільного тосту, метою якого є захопити слухачів підтримати мовця і підняти келихи за жінок:

Mr. Chairman and Gentlemen

Once during each year, just once, it becomes the happy privilege of the membership of this club to display in a most practical manner our appreciation for those we hold in the very high esteem.

Tonight is the gala occasion for this current session. Tonight is Ladies' Night.

As I gaze over this throng, observe the life and color and animation that has been added for this meeting alone, surely none would question that our esteem is well placed, and fully justified.

[...] Gentlemen, this toast is an annual event at an annual meeting. This does not mean that it is just a routine affair. When this session closes tonight, we shall look back upon it for a long time with fond and pleasant memories. Then we shall begin to experience eager anticipation for our next Ladies' Night.

[...] Gentlemen, with respect, with admiration, with delight, I ask you to rise, and with me to drink a toast to – The Ladies! (11, 50–51).

Попри поверхневий розгляд усіх трьох видів спонукального емоційно-забарвленого дискурсу, у цій статті ми зосередимося на детальному аналізі лише блокувального та з'ясувального видів емоційного дискурсу.

Блокувальний емоційний дискурс відбувається в умовах стресових, несподіваних для співрозмовників ситуаціях, які вимагають швидкого реагування, миттєвих дій при послабленні емоційного контролю з боку адресата. Виходячи з направленості дій мовця, ми розрізняємо два випадки блокувального дискурсу. У першому випадку дії мовця спрямовані на стримування адресата від певних необдуманих дій, які він під впливом емоцій збирається виконати, у другому – на самого себе, тобто на блокування своїх дій / почуттів, отриманої інформації тощо, що призводить до сильного емоційного сплеску.

Метою мовця є змінити поведінку адресата, спонукати його до іншої дії чи запобігти їй. Виходячи з того, що адресат є дуже збудженим, його дуже важко переконати чи змусити щось (не) робити, що виявляється в інтенсивності блокувальних емоційних дискурсів. Залежно від наміру мовця змінити поведінку адресата блокувальні емоційні дискурси поділяються на розпорядження, примушування (присилування), умовляння (благання), заспокоювання, переконування.

Перераховані види блокувального емоційного дискурсу можуть бути а) експланаторними, тобто такими, в яких мовець висвітлює причини, які змушують його просити, вимагати від адресата виконання або невиконання якоїсь дії залежно від ситуації; б) неекспланаторними, у яких мовець дає розпорядження чи виражає прохання без будь-яких пояснень. Він може лише наголошувати на необхідності певних дій. Мовець тут виступає незацікавленою особою в отриманні очікуваного, оскільки він це робить тому, що дії адресата можуть нашкодити насамперед йому самому.

Експланаторний дискурс є блокувальним тому, що мовець намагається попередити всі можливі дії адресата, закликаючи стримати свої емоції і діяти розсудливо. У разі згоди адресата мовець добивається виконання бажаного. Але якщо адресат відповідає відмовою, то, незалежно від перебігу розмови, спостерігається втрата психологічного балансу, що виражається через емоційний вибух – сварку, сльози тощо, наприклад:

And now she came out with what she had been working up to. She was desperate. "It's a physical thing, I can't help it, it's stronger than I am. I think of those thin black arms of hers round you and it fills me with a physical nausea. I think of you holding those black babies in your arms. Oh, it's loathsome. The touch of you is odious to me. Each night when I've kissed you, I've had to brace myself up to it. I've had to clench my hands and force myself to touch your cheek." Now she was clasping and unclasping her fingers in a nervous agony, and her voice was out of control. "I know it's I who am to blame now. I am a silly hysterical woman. I thought it all on myself; I'm willing to take the consequences; if you say I must stay here, I'll stay, but if I stay I shall die. I beseech you to let me go." And now the tears which she restrained so long overflowed and she wept broken-heartedly (9, 68 – 69).

Цей уривок емоційного дискурсу, представлений мольбою (вмовлянням) дружини, є блокувальним експланаторним тому, що в ньому вона пояснює всі причини, які спонукають її благати дозволу поїхати від свого чоловіка. Вона апелює до його почуття вини перед нею, чим попереджає (блокує) його спробу втримати її біля себе. Перерахування причин, зокрема коханка-негрятянка, діти-негрятя в нього на руках, є підготовчим етапом до формулювання власне прохання, яке подається лише після закінченні такого монологічного експланаторного мовлення. Це поступово нагнітає емоційність, що передається екстралінгвальними засобами (*She was desperate. Now she was clasping and unclasping her fingers in a nervous agony, and her voice was out of control. And now the tears which she restrained so long overflowed and she wept broken-heartedly*). Те, що вона заплакала, вказує на своєрідну емоційну розрядку.

Розглянемо неекспланаторний блокувальний дискурс також на прикладі вмовляння:

"I shall maim myself, shoot off a finger."

She caught his hands.

"You are mad, you must never do that. It would be wicked. It is a sin even to speak of doing such a thing. You talk of truth, honestly – do you call that honest?"

"More honest to deceive them once and to be done with lies for ever."

"You mustn't, you mustn't."

"I will."

She dropped his hands.

"Why did I bring you to London?" she moaned.

"Thank God you did. Thank God you taught me the truth."

She sank into a chair.

"It's horrible, you mustn't. Believe in yourself again, believe they believe, believe I believe"
(8, 234 – 235).

Цей уривок емоційного дискурсу є блокувальним неекспланаторним: жінка намагається утримати піаніста від того, щоб він не відстрелив собі пальця. Вона у відчаї та відчуває свою провину за те, що сталося, картаючи і докоряючи собі. Однак, благаючи свого друга знову повірити в себе, мовець не надає пояснень і не аргументує, чому він просить адресата не робити того, що той надумав, наголошуючи, що його дії неправильні, та більше апелюючи до емоцій співрозмовника, зокрема страху згрішити (*It would be wicked. It is a sin even to speak of doing such a thing. It's horrible. You mustn't, you mustn't*).

До блокувального емоційного дискурсу, спрямованого на самого мовця, ми відносимо істеріку, голосіння (побивання). Вони є різновидами дискурсу, що виникають в умовах надзвичайної ситуації – поганій звістки, втрати, загрози життю тощо – що супроводжується істерикою, судорожним сміхом зі сльозами. Непередбаченість і раптовість якоїсь події чи звістки приводить до небажання мовця вірити в те, що сталося, та спробу опротестувати. Іншими словами, мовець блокує отриману інформацію, відгороджується від того, що сталося, що через емоційне напруження може призвести до повної втрати мовцем емоційної рівноваги та істерики, наприклад:

She said again, "What's happened?"

Lombard said, "Armstrong's disappeared. ..."

Vera cried, "What?"

Lombard said, "Vanished clean off the island."

Blore concurred, "Vanished – that's the word! Like some damned conjuring trick."

Vera said impatiently, "Nonsense! He's hiding somewhere!"

*Blore said, "No, he isn't! I tell you, there's nowhere to hide on this island. It's as bare as your hand! There's moonlight outside. As clear as day it is. **And he's not to be found.**"*

Vera said, "He doubled back into the house."

Blore said, "We thought of that. We've searched the house too. You must have heard us. He's not here, I tell you. He's gone – dean vanished, vamoosed..." Vera said incredulously, "I don't believe it."

*Lombard said, "It's true, my dear." He paused and then said, "There's one other little fact. A pane in the dining-room window has been smashed – **and there are only three little Indian boys on the table**" (6, 147–148).*

Емоційність ситуації створюється несподіваністю новини: зник Амстронг. Небажання дівчини вірити в неминуче виявляється в інстинктивності її поведінки, на що вказують її реакція на звістку у вигляді перепиту (*What?*) та спроби опротестувати (*Nonsense! He's hiding somewhere!*). Головним аргументом того, що Амстронг помер, є зникла фігурка індієця на столі. Ключові фрази виділяються автором графічно, вказуючи на ці життєво-значущі ознаки.

З'ясувальний емоційний дискурс спрямований на виявлення інформації, якої бракує шляхом емоційного впливу на адресата. До з'ясувального емоційного дискурсу належать з'ясування, допит (дізнання, випитування), викриття (розвінчання). Зазначимо, що ці види дискурсу в повсякденному житті можуть бути нейтральними, однак, поряд з цим, існує багато прикладів, які свідчать про їх високу емоційність.

В основу з'ясувального емоційного дискурсу покладене явище емоційної спонтанної аргументації [див. 1, с. 63, 153], яка, по-перше, характеризується моментальністю виникнення, незапланованістю, непрогнозованістю та сильним впливом психологічних факторів; по-друге, їй притаманний перехід від абстрактного матеріалу до конкретного: аналітичні аргументи в емоційній аргументації практично відсутні через хаотичність мислення чи брак часу, наприклад:

I just went numb, staring at her. They moved on past us, and Susan glanced back at me – furious.

“What the fuck was that?” Richard said.

“Nothing,” I said.

“Henri, I know nothing. That wasn't nothing. Who was that lady – I've seen her. Henri” – he grabbed me by the shoulders – “what the fuck is going on here?”

“Nothing, Richard. Nothing. You've gotta trust me on this. Please.”

Richard eyed me. His natural opacity had evaporated. He was right on me. “Fuck this shit,” he said, and walked on inside. “This campaign is just one long fucking blind date” (5, 233).

Цей приклад є випитуванням, яке відбувається у високоемоційній ситуації: зустріч з двома жінками вивела Ричарда з емоційної рівноваги та викликала хвилювання і тривогу. Цей уривок дискурсу характеризується моментальністю виникнення (оскільки ніхто з комунікантів не очікував побачити С'юзан і Емеллі) та відсутністю аргументів: Ричард вимагає пояснень, просто емоційно тиснучи на співрозмовника, Генрі відмовляє, чим ще більше нагнітає ситуацію. Емоційність дискурсу підкреслюється невербально (*I just went numb, staring at her; Susan glanced back at me – furious; he grabbed me by the shoulders; Richard eyed me; He was right on me*) та лайливою лексикою (*fuck, shit, fucking*).

Причиною виникнення з'ясувального дискурсу є цікавість, яка є рушійною силою в процесі пізнання людиною навколишнього світу [3, с. 245; 4, с. 105–106, 110]. Бажання мовця знати правду є життєвою необхідністю, тому такий дискурс супроводжується емоційним сплеском та напругою. Сказане обумовлене інтенціями адресанта дістати за будь-яких умов необхідну інформацію щодо стану речей та переконатися в достовірності інформації.

Емоційність у з'ясувальному дискурсі спричинена обставинами, за яких на перше місце виходить здобуття інформації як ключа до порятунку, розв'язання проблеми тощо, наприклад:

“Who is it, Mr. Blore? That's what I want to know. Who is it?” Roger's face was working. His hands were clenched tightly round the polishing leather that he had just then been using.

Ex-Inspector Blore said, “Eh, my lad, that's the question!”

“One of us, 'is lordship said. Which one? That's what I want to know. Whose the fiend in 'uman form?”

“That,” said Blore, “is what we all would like to know.”

Rogers said shrewdly, “But you've got an idea, Mr. Blore. You've got an idea, 'aven't you?”

“I may have an idea,” said Blore slowly. “But that's a long way from being sure. I may be wrong. All I can say is that if I'm right the person in question is a very cool customer – a very cool customer indeed.”

Rogers wiped the perspiration from his forehead. He said hoarsely, “It's like a bad dream, that's what it is.”

Blore said, looking at him curiously, “Got any ideas yourself, Rogers?”

The butler shook his head. He said hoarsely, “I don't know. I don't know at all. And that's what's frightening the life out of me. To have no idea...” (6, 104–105).

Метою Роджерса, емоційне збудження якого підтверджується невербально (*Roger's face was working. His hands were clenched tightly; Rogers wiped the perspiration from his forehead. He said hoarsely*), є випитати в інспектора Блора, хто вбивця. Це не просто цікавість, оскільки відкриття правди є єдиним порятунком. Постійна загроза та підозра створюють високе емоційне напруження.

За певних обставин у з'ясувальному дискурсі спостерігається порушення емоційної рівноваги комунікантів унаслідок того, що мовець прагне в'яснити хвилюючі для нього питання, які у свою чергу є небажаними, "закритими" для адресата. Причиною цього є особистісне табу адресата на підняті проблеми, і вивідування мовця викликає в адресата обурення, нервування, паніку тощо. Це може привести до збудженого з'ясування стосунків, наприклад:

"Did you do it, Ed?" Durning asked bluntly, his eyes boring in on his Vice President. [...]

"Why are you hanging me out to dry? Why didn't you at least warn me of this?"

The President waved around the Oval Office. "There are a lot of things you can do in here and there are things you can't do. One of them is to interfere with a criminal investigation."

"Don't give me that! A lot of people have – "

"Yeah, and they all paid a price for it too." It's not my ass that needs to be covered, Roger Durling didn't say. I'm not risking mine for yours. "You didn't answer my question."

"Look, Roger!" Ed Kealty snarled back. The President stopped him with a raised hand and a quiet voice.

"Ed, I have an economy in meltdown. I have dead sailors in the Pacific Ocean. I can't spare the energy for this. I can't spare the political capital. I can't spare the time. Answer my question," Durling commanded.

The Vice President flushed, his head snapping to the right before he spoke. "All right, I like women. I've never hidden that from anyone. My wife and I have an understanding." His head came back. "But I have never, NEVER molested, assaulted, raped, or forced myself on anybody in my whole fucking life. Never. I didn't have to" (7, 520 – 521).

Президент влаштував віце-президентові Еду Келті неофіційний допит. Ед не хоче відповідати, що змушує президента вдаватися до командного тону. Емоційність у цьому прикладі зумовлюється поведінкою віце-президента Еда Келті, що виявляється вербально через окличні речення (*Don't give me that! Look, Roger!*) і виділення ключових для нього моментів (*Why didn't you at least warn me of this? But I have never, NEVER; Never. I didn't have to*) та невербально (*Ed Kealty snarled back. The Vice President flushed, his head snapping to the right before he spoke*).

Отже, спонукальний емоційний дискурс представлений двома видами: блокувальним та з'ясувальним. Блокувальний дискурс може бути а) спрямованими на адресата, реалізуючись у формі розпоряджень, примушувань (присилувань), умовлянь (благань), заспокоювань, переконувальних, які у свою чергу бувають експланаторними та неекспланаторними; та б) спрямованими на самого мовця під час істерик, голосіння (побивань). До з'ясувального емоційного дискурсу належать з'ясування, допит (дівання, випитування), викриття (розвінчання), яких об'єднують цікавість, бажання мовця знати правду. Перспективи дослідження зумовлені тим, що воно є внеском у розв'язання проблем теорії мовленнєвої комунікації, пов'язаних із дослідженням мовленнєвої поведінки комунікантів та мовного впливу на співрозмовника, й емоціології у плані вивчення мовного вираження емоцій людини у спонтанних мовленнєвих ситуаціях.

Література

1. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации / Алла Дмитриевна Белова. – К. : ИИЯ "Астрей", 1997. – 311 с.
2. Гнезділова Я. В. Комунікативно-прагматична типологія англомовних емоційного й емотивного дискурсів. / Я.В. Гнезділова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія Мовознавство. – 2012. – № 11, Вип. 18. – С. 58–63.
3. Гранько Н. К. Емоції у психології та лінгвістиці / Н.К. Гранько // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2002. – №567. – С. 243–250.
4. Изард К. Э. Психология эмоций / Кэррол Э. Изард. – СПб. : Питер, 2000. – 464 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

5. Anonymous. Primary Colors / Joe Kleine. – N. Y.: Random House, 1996. – 367 p.
6. Christie A. And Then There Were None / Agatha Christie. – N. Y.: Washington Square Press, 1964. – 183 p.
7. Clancy T. The Debt of Honor / Tom Clancy. – N. Y. : Berkley Books, 1995. – 990 p.
8. Lennox R. Education / R. Lennox // Great Irish Short Stories. – N. Y. : Dell Publishing, 1964. – P. 225–235.
9. Maugham S. The Force of Circumstances / S. Maugham // Collected Short Stories. – London: Pan Books, 1980. – Vol. 2. – P. 46–72.
10. Silvester H. Eight-oared crew / H. Silvester // Twenty Grand Short Stories – N. Y. : Bantam Books, 1963. – P. 46 – 55.
11. Wright C.W. Better Speeches for All Occasions / William C. Wright. – N. Y. : Crown Publishers, 1993. – 250 p.